

L
20

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT
's-GRAVENHAGE

142

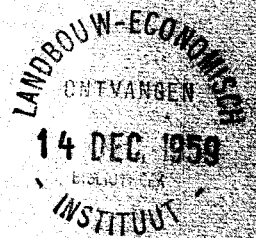

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT

DEN HAAG - CONRADKADE 175 - TELEFOON 61.41.61 - GIRO 41.22.35

L 20
1420

DE ONTWIKKELING VAN HET NOORDERKWARTIER

I. De bedoeling van de voor U liggende nota is enkele richtlijnen en aanbevelingen neer te leggen, waardoor de ontwikkeling van het nog steeds geïsoleerde Noorderkwartier gestimuleerd zou kunnen worden. Het gaat hier eerst om de grote en daardoor ruwe lijnen. Over details wordt niet gesproken.

In een brief van 28 oktober jl., geschreven op verzoek van de heer Guermontprez heb ik t.a.v. het Noorderkwartier als doel in de periode 1960 - 1980 gesteld, dat de ontwikkeling gericht moet worden op een daling van het vertreksaldo van dit gebied tot een niveau, waarop de migratiebalans naar een evenwichtstoestand tendeert. Nemen wij als zuidelijke grens de zuidelijke gemeentegrenzen van Heemskerk, Uitgeest, Jisp, Wijdwormer, Oostzaan, Landsmeer en Broek in Waterland, met dien verstande dat deze gemeenten nog tot het Noorderkwartier gerekend worden, zodat het gebied uit 84 gemeenten bestaat, dan hebben na 1947: 74 gemeenten een vertreksaldo en 10 een vestigingssaldo. Die 10 zijn Den Helder, Wieringermeer, Schoorl, Bergen, Heiloo, Castricum, Heemskerk, Oosthuizen, Purmerend en Landsmeer. Aangezien van vele gemeenten, vooral in die gemeenten waar de rooms-katholieken in de minderheid zijn, het huwelijksvruchtbaarheidscijfer laag is te noemen (lager dan het Rijk = 145‰ zelfs in 23 gemeenten en lager dan

in de A1, A2 en A3-gemeenten = 179,30 in 43 gemeenten), is het niet verwonderlijk, dat het zielental na 1947 in 21 gemeenten afgenomen is; met name in Opperdoes, Andijk, Enkhuizen, Wognum, Schellinkhout, Wijdenes, Berkhout, St. Maarten, St. Pancras, Nieuwe Niedorp, Twisk, Midwoud, Wieringerwaard, Barsingerhorn, Winkel, Wieringen, Oudorp, Schermerhorn, Jisp, Kwadijk, Katwoude.

De oorzaak van de expulsie is vooral gelegen in de economische structuur van het Noorderkwartier. Het is nl. overwegend agrarisch: 36% in 1956.

We onderscheiden:

A1-gemeenten met woonkernen kleiner dan 5.000 inwoners en 50% of meer agrarische beroepsbevolking van het totaal (praktisch zuiver agrarische gemeenten).

A2-idem, maar agrarische beroepsbevolking 40-50% (agrarische gemeenten).

A3-idem, maar agrarische beroepsbevolking 20-40% (overwegend agrarische gemeenten).

In 1947 telde men van de 84 gemeenten tot A1: 54 gemeenten; in 1956 : 37.

In 1947 telde men van de 84 gemeenten tot A2: 9 gemeenten; in 1956 : 17.

In 1947 telde men van de 84 gemeenten tot A3: 6 gemeenten; in 1956 : 12.

Of totaal agrarische gemeenten in 1947 A 69 gemeenten; in 1956 66.

Hoewel er in het Noorderkwartier dus ook sprake is van een terugdringing van de agrarische sector van het bedrijfsleven, is ten eerste dit gebied nog steeds overwegend agrarisch en is ten tweede deze terugdringing vergeleken bij Zuidholland, Noord-Brabant, Limburg, Utrecht, Gelderland, Overijssel en Drenthe kleiner. Dit gebied is te vergelijken met de z.g. ontvolkingsgebieden in Groningen, Friesland en Zeeland.

In dit gebied liggen gemeenten zoals Heiloo, Bergen en Castricum, waar meer dan 30% van de beroepsbevolking uit woonforensen bestaat en waar meer dan 60% van de bevolking elders is geboren. Dit zijn vreemde eenden in de Noorderkwartierbijt! Ook Den Helder is een vreemd geval. Een globale berekening heeft geleerd, dat het zielental van Den Helder slechts 13.000 à 14.000 zou zijn, wanneer de marine zou worden weggecijferd (met marine: ruim 47.000 inwoners). Verder liggen in het gebied Egmond aan Zee met een agrarische beroepsbevolking van minder dan 20%, maar met een kleine woonkern; Oudorp met veel woonforensen, Uitgeest, dat ook uit zijn kleren groeit; idem Oostzaan en Landsmeer alsmede Marken, waarvan de bevolking grotendeels elders werkt. Tenslotte onderscheiden wij nog enkele stadjes, merendeels oude historische stadjes, zoals Hoorn, Enkhuizen, Alkmaar, Medemblik, Schagen, Monnikendam, Edam en Purmerend; bij enkele daarvan wordt wat nieuw leven ingeblazen.

II. Na 1947 is de beroepsbevolking in dit gebied met een saldo van 1% per jaar toegenomen. Globale becijferingen hebben geopenbaard, dat het saldo van deze 1% of 1530 mannen en vrouwen bestaat uit een toeneming per jaar van de beroepsbevolking, die buiten het gebied werkt. De achteruitgang van de agrarische sector, nl. bijna 2% van de totale beroepsbevolking per jaar, vindt nieuwe werkgelegenheid in het gebied zelf. Men kan het dus zo stellen: het wonen in het gebied, maar het werken buiten het gebied is met 1% per jaar van de totale beroepsbevolking na 1947 toegenomen; de agrarische sector is met bijna 2% van het totaal afgenomen na 1947 per jaar en de toeneming van de werkgelegenheid in het gebied is met bijna 3% per jaar na de bevrijding gestegen.

Dat nu moet anders worden. Hoe kan dit bereikt worden?

Die toeneming van 1% van de beroepsbevolking, die in het gebied woont en er buiten werkt, de z.g. woonforensen, kan men ook in de toekomst verwachten. De achteruitgang van het aantal agrarische beroepspersonen zal zich voortzetten, ook wanneer er nog meer tuinbouw komt dan er nu al is, wat niet te verwachten is. Stellen wij de toeneming van de woonforensen op 20% in genoemde periode van 20 jaar en de achteruitgang van de agrarische werkgelegenheid op 7%, dan zou dit per saldo 13% betekenen, wanneer de werkgelegenheid in het gebied zelf niet zou toenemen. Maar deze werkgelegenheid neemt, zoals de cijfers na 1947 leren, wel toe en wanneer de ontwikkeling zo

door gaat dan behoeven er geen voorzieningen worden getroffen, welke uitgaan boven die, welke op grond van vroegere ontwikkelingen redelijkerwijze kunnen worden verwacht. Dat wil zeggen, wanneer men genoeg neemt, met wat men heeft aan voorzieningen, aan vervanging en aanvulling van voorzieningen en aan die, welke nu eenmaal nodig zijn om 1% meer mensen per jaar goed te doen wonen en een klein deel daarvan ook te doen werken in het gebied.

Wanneer men evenwel de migratiebalans in de komende 20 jaar in evenwicht wil houden, ja zelfs enigermate positief wil doen zijn, dan zal er meer moeten gebeuren. Dan zouden wij kunnen spreken van een gestimuleerde ontwikkeling.

Het belangrijkste motief is hiervoor, dat er landelijk gezien een streven bestaat naar een ruimere spreiding van de bestaansbronnen, ook van die onderdelen van bedrijvigheid, die de neiging hebben zich zoveel mogelijk in de randstad Holland te vestigen. Omdat deze neiging nogal sterk is en verschillende onderdelen van bedrijvigheid voor een goede ontwikkeling in het westen de meeste kans hebben, bestaat er een streven dat westen van Nederland als het ware uit te breiden, vooral ook naar het noorden.

Een tweede, niet minder belangrijk motief is, dat het noordelijke deel van de randstad met zijn drie grote kernen, nl. Amsterdam, de Zaan en de IJ-mond zodanig "dikker" zal worden, dat er kans is op een aaneengroeiing, een "verkitting"

van deze drie kernen. Men kan aan weerskanten van het Noordzeekanaal en het IJ een groot haven- en industrie-complex verwachten. De mensen, die daar zullen worden tewerk gesteld, zullen voor een groot deel in het Noorderkwartier moeten wonen om de eenvoudige reden, dat er elders geen plaats is voor deze mensen.

Als derde motief kan men noemen de achteruitgang van de agrarische werkgelegenheid, vooral in die streken van het Noorderkwartier, waar het geboortesaldo groot is, als De Streek en Noord-Kennemerland. Hier treedt de z.g. structurele werkloosheid op; vandaar dat oostelijk Westfriesland ontwikkelingsgebied is geworden.

De vraag is nu: wat is nodig voor een gestimuleerde ontwikkeling?

III. Nemen wij eerst de werkgelegenheid in het gebied zelf in beschouwing.

De uitvoering van cultuurtechnische werken en agrarische streekverbeteringen zal naar de mening van deskundigen in de periode 1960 - 1980, waarin deze werken tot stand komen, de arbeidsbezetting in de land- en tuinbouw vermoedelijk slechts in geringe mate beïnvloeden. Na de uitvoering van deze werken zal evenwel ^{een} niet onaanzienlijk aantal extra-arbeidskrachten beschikbaar komen. Met het oog op de noodzakelijke sanering en verhoging van de produktiviteit per man zullen in de land- en tuinbouw in het Noorderkwartier echter ingrijpende voorzie-

ningen moeten plaatshebben. Deze voorzieningen hebben betrekking op ontsluiting, waterbeheersing, grondverbetering, kavelinrichting, krotopruiming enz., zowel in als buiten ruilverkavelingsverband. Vele bestaande ontsluitingswegen en waterbeheersingsmiddelen zullen moeten worden gerepareerd.

Verdere mechanisatie en rationalisatie in de land- en tuinbouw zullen de werkgelegenheid in deze sector doen afnemen. Deze afneming zal nog worden vergroot door de bestemming van cultuurgrond voor niet-agrarische doeleinden.

Overigens kan men de resultaten van de onderzoekingen ten behoeve van het agrarisch plan voor Noordholland afwachten.

Het aantal arbeidsplaatsen in de industrie in het Noorderkwartier, die hoofdzakelijk een licht karakter zal dragen, zal in de komende 20 jaar sterk vermeerderd moeten worden. De industriekernen, markt- en streekcentra zijn de meest geschikte vestigingsplaatsen. Het spreekt vanzelf, dat de aard van de verwachte industriële ontwikkeling in het gebied uiteen zal lopen. Op grond van de ervaring bij de industrievestiging in het Noorderkwartier zal het gewenst zijn, dat de financiële faciliteiten aanmerkelijk zullen moeten worden verbeterd. Om de gedachten te dien aanzien nader te bepalen is het daarom noodzakelijk de overheid te overtuigen van een verhoging van de overheidsbijdrage voor het aanleggen van industrieterreinen, alsmede van een verhoging van de premies voor de gebouwen tot b.v. 60% van de bouwkosten.

De ontplooiing van de verzorgende sector is sterk afhankelijk van de eerder genoemde sectoren. Ook hierbij dient de overheid financiële faciliteiten te verstrekken. Er zullen b.v. belangrijk meer kredieten moeten worden verstrekt voor de bouw en inrichting van middenstandsbedrijfspanden dan tot nu toe het geval was.

IV. De verbetering van het verkeerswezen en van de waterstaatkundige situatie is een noodzakelijke voorwaarde voor de verdere ontplooiing van het Noorderkwartier. In de eerste plaats is dan te denken aan de wegen. Zo snel mogelijk, dient het bekende wegenplan voor het Noorderkwartier opgesteld, te worden uitgevoerd. Hierbij wordt dan niet alleen gedacht aan de primaire wegen, maar ook aan de secundaire, de verbindingswegen West-Oost, de tertiaire wegen, die de woonkernen verbinden en de landbouwwegen, die in het kader van de ruilverkavelingen worden uitgevoerd.

In deze nota wordt verder gezwogen over de inpoldering van de Markerwaard. Zeer urgent is de dijk Enkhuizen-Lelystad. Het enorme belang voor de ontsluiting van het Noorderkwartier van deze dijk met weg is duidelijk. Ook wordt gezwogen over de oeververbindingen onder het Noordzeekanaal en het IJ, waardoor het Noorderkwartier uit zijn geïsoleerde positie zou worden gehaald. Om diverse redenen is een tunnel onder het IJ, waardoor het oostelijke deel van het Noorderkwartier een directe

verbinding verkrijgt met Amsterdam en waardoor Amsterdam-noord onmiddellijk verbonden wordt met het hart van de Amsterdamse agglomeratie van de hoogste urgentie.

Tenslotte kan nog worden gedacht aan een betere beheersing van het boezemwater met als nevengevolg de vermindering van het effect van de zoute kwel en aan voorzieningen ten behoeve van zuivering, resp. afvoer van het industriële afvalwater.

- V. Het Noorderkwartier zal in de toekomst voor een belangrijk deel het woongebied worden van het industriële- en havencomplex Noordzeekanaal. Niet alleen zullen vele nieuwe woningen moeten worden gebouwd, maar ook zal de huidige woningvoorraad voor een deel moeten worden gesaneerd.

Er zal een groot aantal voorzieningen moeten worden aangebracht, die het wonen in het Noorderkwartier aantrekkelijk maken. Dit is een essentieel onderdeel voor dit gebied en veel aandacht zal hieraan moeten worden besteed. Op het terrein van het onderwijs zal een gestimuleerde ontwikkeling nodig zijn. Verder zal een groot aantal voorzieningen op het vereiste niveau moeten worden gebracht, waardoor het gebied aantrekkelijk wordt gemaakt. Gedacht wordt aan een uitbreiding van het aantal sportterreinen, turnhallen, zwembaden, dorps- en buurthuizen, culturele centra, kruisgebouwen, ziekenhuizen, kerken, kapellen, alsmede aan rioleringswerken enz. Nauwkeurig zal de fasering en de plaatsen moeten worden aangegeven.

Een betere ontsluiting en outillage van de natuurschoon- en recreatiegebieden zal niet alleen voor het Noorderkwartier , zelf een verbetering van het woonklimaat betekenen, doch zal tevens beantwoorden aan de toenemende recreatiebehoefte van andere landsdelen. Genoemde voorzieningen dienen dus een nationaal belang. De aantrekkelijkheid voor industrievestiging in het Noorderkwartier zal overigens door genoemde maatregelen ook sterk worden vergroot.

VI. Ter verdere motivering van de economische ontwikkeling van het Noorderkwartier zij nog de volgende punten te noemen:

1. de voor de stimulering der werkgelegenheid gevraagde inspanningen zouden voor een belangrijk deel ook moeten worden opgebracht indien de daarbij betrokken arbeidskrachten elders tewerk zouden worden gesteld;
2. tegenover de inspanningen ten behoeve van de land- en tuinbouw staan de verwachte grotere opbrengsten en de mogelijke vermindering van de landbouwsubsidies;
3. migratie van de bevolking naar andere landsdelen zou ook daar belangrijke overheidsinvesteringen vragen voor verkeers- en waterstaatkundige voorzieningen;
4. de in het Noorderkwartier te bouwen woningen komen in de plaats van de woningen, die anders elders gebouwd zullen moeten worden; dit geldt ook voor het onderwijs en de overige voorzieningen ter verbetering van het woonklimaat;

5. de inspanningen ten behoeve van de recreatie en het toerisme komen niet alleen de bewoners van het Noorderkwartier ten goede, doch ook voor de bewoners van andere landsdelen.

VII. Door de ontsluiting van het Noorderkwartier en bovengenoemde voorzieningen treedt zeker een proces van individualisering van mens en samenleving op, niet alleen door het feit dat het aantal sferen, waarin de mens komt te verkeren, toeneemt, waardoor hij genoodzaakt is tot herhaalde aanpassingen, doch ook omdat deze ontsluiting in beginsel de mogelijkheid biedt zich te onttrekken aan de tradities der oude samenleving, zowel in maatschappelijk als geografisch opzicht. Het ligt voor de hand dat deze conclusie leidt tot de noodzaak het maatschappelijk en cultureel vormingswerk in het bijzonder te richten op de persoonlijkheidsvorming, doch tevens- en vooral- is het noodzakelijk, dat alle krachten kerk, particulier initiatief, burgerlijke overheid en bedrijfsleven- die beïnvloedend en vormend op de mens werken, hun werk verrichten in nieuwe onderlinge samenwerking. De inspanningen, die hiervoor nodig zijn, dient men niet te onderschatten. Gedacht wordt hierbij ook aan de methode van de "community organization".

Dat het Noorderkwartier langzamerhand zal worden ingeschakeld bij de randstad Holland, is niet te voorkomen en

is juist noodzakelijk. Dat daardoor het eigen karakter van het gewest wordt aangevallen, is te verwachten. Welke middelen zullen moeten worden aangewend om het eigene zo veel mogelijk te behouden, is een discussiepunt afzonderlijk. Hier kan worden gesteld, dat de middelen, die prof. De Vries Reilingh heeft aangegeven, geen oplossing betekenen voor het behoud van het karakteristieke leven in het Noorderkwartier, zoals wij dat nu kennen en hetgeen wij zo zeer liefhebben.

Dr. M.A.J. Visser